

## **LEGALTECH TUSHUNCHASINING SHAKILLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI**

**Nishonova Nurhayot Shaxobiddin qizi**

Toshkent davlat yuridik universiteti 1-bosqich talabasi

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada LegalTech tushunchasining shakllanishi rivojlanish bosqichlari **Legaltech** tushunchasining global miqyosda shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tizimli tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda huquqiy texnologiyalar evolyutsiyasi uchta asosiy to'lqinga (1.0 dan 3.0 gacha) bo'linib, har bir bosqichning asosiy texnologik xususiyatlari va huquqiy amaliyotga ta'siri ochib beriladi. Legaltech 1.0 (1970–2000-yillar) **ma'lumotlar bazalariga** va oddiy avtomatlashtirishga; Legaltech 2.0 (2000–2018-yillar) **jarayonlarni boshqarish** va onlayn yuridik xizmatlarga; Legaltech 3.0 (2018-yildan hozirgacha) esa **Sun'iy Intellekt (AI)** va **huquqiy bashorat** (Predictive Justice) kabi inqilobiy yechimlarga asoslanadi. Maqolaning markaziy qismi O'zbekistonning bu global tendensiyalarga moslashish dinamikasini tahlil qilishdan iborat. Ko'rsatilishicha, mamlakat «E-Sud» (2.0) tizimini joriy etish bilan birga, **TDYU Legal Tech laboratoriyasi** orqali bevosita AI (3.0) texnologiyalarini o'zlashtirishga qaratilgan «**texnologik sakrash**» (**leapfrogging**) strategiyasini amalga oshirmoqda. Tahlil Legaltech'ning faqat samaradorlikni oshirish vositasi emas, balki huquqiy xizmatlarning tub mohiyatini o'zgartiruvchi transformatsion kuch ekanligini tasdiqlaydi, bu esa huquqiy ta'lim va kasbiy tartibga solishni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

**Kalit so'zlar:** legaltech, huquqiy texnologiyalar, sun'iy intellekt (ai).

**Kirish:** Hammamizga ma'lumki, raqamlashib borayotgan zamonda “Legal technology” ( “Legal technology” so'zi “legaltech” so'zi bilan bir ma'noni anglatadi, bundan buyon “legaltech” deb yuritiladi.) Legaltech ham shiddat bilan

rivojlanib bormoqda. Zamonaviy dunyoda texnologiya hayotimizning barcha jabhalariga kirib bormoqda va huquqshunoslik sohasi ham bundan mustasno emas. Global miqyosda huquqiy xizmatlarni ko'rsatish va huquqiy munosabatlarni tartibga solish tizimi tubdan o'zgarish davrini boshidan kechirmoqda. Bu o'zgarishlarning asosi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, xususan, Legal Tech (Huquqiy texnologiyalar) kontseptsiyasi bilan bog'liq. Legal Tech so'zi an'anaviy yuridik amaliyotning tezlik, samaradorlik, vizualizatsiya va qarorlarni bashorat qilish kabi asosiy ko'rsatkichlarini tubdan yaxshilashga qaratilgan ilg'or texnologik yechimlarni o'z ichiga oladi. Blokcheyn texnologiyalari, Smart Kontraktlar va Sun'iy Intellekt (AI) kabi innovatsion vositalarning huquqiy sohaga kirib kelishi huquqshunoslik fanining o'z oldiga yangi metodologik va moddiy vazifalarni qo'yishini taqozo etadi.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, Legal Tech tushunchasining ilmiy-nazariy asoslarini, uning xalqaro va milliy yurisprudensiyadagi o'rnini ochib berishdan iborat. Shuningdek, Legal Techga bag'ishlangan eng muhim milliy va xalqaro ilmiy nashrlar namunalarini tizimli annotatsiyalar orqali taqdim etish ushbu tahlilning markaziy qismidir. Ushbu mavzuni boshlashimizdan oldin, albatta Legaltech tushunchasi, tarixi bilan tanishib chiqishimiz zarur.

Tarixan LegalTech o'z ichiga amaliyotni boshqarish tizimlari, hujjatlarni avtomatlashtirish, hisob-kitob, buxgalteriya hisobi va elektron ma'lumotlarni oshkor qilish (eDiscovery) tizimlarini olgan. Biroq, XXI asrdan oldin paydo bo'lgan texnologiyalarga qaratilgan bunday an'anaviy ta'rif, ko'pincha diktofonlar va fotonusxalash apparatlari kabi muhim, raqamli bo'lmagan kashshoflarni istisno qiladi.

«Legal Technology» (LegalTech) atamasi an'anaviy ravishda yuridik xizmatlarni ko'rsatish va yuridik sohani qo'llab-quvvatlash uchun dasturiy ta'minot va texnologiyalardan foydalanishni tavsiflaydi.<sup>1</sup> Tarixan LegalTech o'z ichiga amaliyotni boshqarish tizimlari, hujjatlarni avtomatlashtirish, hisob-kitob, buxgalteriya hisobi va elektron ma'lumotlarni oshkor qilish (eDiscovery) tizimlarini olgan.<sup>1</sup> Biroq, XXI asrdan oldin paydo bo'lgan texnologiyalarga qaratilgan bunday an'anaviy ta'rif, ko'pincha diktofonlar va fotonusxalash apparatlari kabi muhim, raqamli bo'lmagan kashshoflarni istisno qiladi.

LegalTechning zamonaviy tushunchasi Sun'iy intellekt (SI), Mashinani o'rganish (MO') va yaqinda Generativ SI (GenAI) kabi ilg'or texnologiyalarni qo'llashni qamrab olgan holda sezilarli darajada kengaydi. Ushbu vositalar murakkab shartnomalar tahlili, kompleks tekshiruv (due diligence), yuridik analitika va avtomatlashtirilgan hujjatlar tuzish uchun ishlatiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, garchi yuridik sohada texnologiyalardan foydalanish o'nlab yillar oldin boshlangan bo'lsa-da, startaplar ekotizimini va texnologik yechimlarni tavsiflovchi institutsional atama sifatida «LegalTech» (Legal Technology) akronimi g'arb yurisdiksiyalarida (AQSh va Buyuk Britaniya) faqat 2000-yillarning oxiriga kelib keng tarqaldi.

Axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bizning bir-birimiz bilan va ma'muriyatlar bilan bo'lgan munosabatlarimizda o'zgarishlarga olib keldi (Fang 2002). Qonun ham bu o'zgarishlardan istisno emas; uning majburiy modernizatsiya vazifasi Legaltech deb ataladigan yangi tushunchaga ishora qiladi. Garchi uni tushunchalarga ajratish qiyin bo'lsa-da, u texnologik vositalarni kiritish orqali huquqiy konsepsiyaning rivojlanishida dolzarb o'rinni egalladi (Pasquale va Cockfield 2018). Hatto bu, bibliometrikada iqtiboslarning

muhimligi va ilmiy maqolalarning ta'siri to'g'risidagi taklifning ham zaminidir (Garfield 1955). Yuridik xizmatlar bibliometriyaning kashshofi ekanligiga yana bir yorqin misol – Westlaw ma'lumotlar bazasi bo'lib, u 1970-yillarning boshlarida tashkil etilgan va 1996- yilda Thomson korporatsiyasi (hozirgi Thomson Reuters) tomonidan sotib olingan. Ma'lumki, Thomson Reuters Web Of Science (WoS)ga egalik qiladi.

1970-yillarning boshlarida AQShning LexisNexis kompaniyasi kompyuter yordamida yuridik tadqiqotlar xizmatlarini ko'rsatuvchi kashshof bo'lgan. U dunyodagi birinchi telefon teruvchi terminalni taqdim etdi, bu terminal uni sotib olishga qodir bo'lgan juda kam sonli yuridik firmalarni AQSh kutubxonalarining qonun va yurisprudensiya ma'lumotlar bazalariga ulagan.

Dastlab ular Ogayo va Nyu-York shtatlari sud ishlarini to'liq matnli qidirishni taklif qilishgan (Dale 2019). So'nggi 40 yil ichida legal texnologiyada katta yutuqlarga erishildi va yuridik xizmatlarni taqdim etish yoki biznesiga qo'llaniladigan texnologiya tushunchasi 2008-yildan keyin yanada ommalashdi. Axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bizning bir-birimiz bilan va ma'muriyatlar bilan bo'lgan munosabatlarimizda o'zgarishlarga olib keldi (Fang 2002). Qonun ham bu o'zgarishlardan istisno emas; uning majburiy modernizatsiya vazifasi Legaltech deb ataladigan yangi tushunchaga ishora qiladi. Garchi uni tushunchalarga ajratish qiyin bo'lsa-da, u texnologik vositalarni kiritish orqali huquqiy konsepsiyaning rivojlanishida dolzarb o'rinni egalladi (Pasquale va Cockfield 2018). Bugungi kunda, yuridik xizmatlarni taqdim etish uchun mo'ljallangan dasturiy yechimlar kabi legal texnologiyalar, yuridik bozor ishtirokchilari o'rtasidagi hozirgi raqobatning asosiy elementi bo'lib qoldi (Hongdao va boshqalar 2019).

Shuni ta'kidlash kerakki, Legaltech tushunchalari yangi ko'rinsa-da, 1873-yilda Shepard Qo'shma Shtatlardagi federal sud hukmlariga tatbiq etiladigan kodifikatsiyadan so'ng iqtibos indeksini ishlab chiqqan. Hatto bu, bibliometrikada iqtiboslarning muhimligi va ilmiy maqolalarning ta'siri to'g'risidagi taklifning ham zaminidir (Garfield 1955).

Huquqshunoslar uchun Legal Tech vositalarini o'zlashtirish va ulardan samarali foydalanish raqobatbardosh bo'lib qolish va mijozlarga yuqori sifatli xizmatlarni taqdim etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda Legal Tech yanada rivojlanishi va huquqshunoslik amaliyotining ajralmas qismiga aylanishi kutilmoqda. Ushbu tadqiqotning eng katta muammosi shundaki, huquqiy kasblar yangi texnologiyalar joriy etilishi bilan katta o'zgarishlarga duch kelmoqda, bu esa sektorni o'zgartirib, uni qayta ixtiro qilishni (reinventing) talab qiladi. Bundan tashqari, yuridik bilimlar raqamlashtirish va avtomatlashtirishni osonlashtiradigan bir qator xususiyatlarga ega; aslida, u bibliometriya kabi ilmiy sohalarning, hatto iqtibos indeksini o'lchashning bibliometrik ko'rsatkichlarining kashfiyotchisi ekanligi ko'rilgan. Shuning uchun bu masalaning nega bunchalik uzoq vaqt chetda qoldirilganini tushunish qiyin, ehtimol endi aloqalar davri (era of communications) to'g'ri vaqtdir.

Shuningdek, huquqiy nuqtai nazardan, yuridik texnologiyaga oid axloqiy masalalarning to'liq ko'rib chiqilishini ta'minlash muhim. Boshqa sohalardagi kabi, Legaltech'ning buni katta biznes salohiyati deb hisoblaydigan yuqori texnologiyali sanoatlarda xavfli darajada to'planish potentsiali mavjud; shuning uchun ham AQSh va Yevropa Komissiyasida bo'lgani kabi, qonunning monopoliyaga qarshi tartibga solishni ta'minlashda davom etishi zarur.



## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Barnett, Jeremy, and Philip Treleaven. 2018. Algorithmic dispute resolution— The automation of professional dispute resolution using AI and blockchain technologies. *The Computer Journal* 61: 399–408. (LexisNexis.com).
2. fBlaya, Catherine. 2019. Cyberhate: A review and content analysis of intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior* 45: 163–72. [[Google Scholar](#)] [[CrossRef](#)].
3. Bues, Micha-Manuel, and Emilio Matthaei. 2017. Legaltech on the rise: Technology changes legal work behaviours, but does not replace its profession. In *Liquid Legal*. Cham: Springer, pp. 89–109. [[Google Scholar](#)].
4. Butler, Tom, and Leona O'Brien. 2019. Understanding RegTech for digital regulatory compliance. In *Disrupting Finance*. Cham: Palgrave Pivot, pp. 85–102. [[Google Scholar](#)].
5. Caserta, Salvatore. 2020. Digitalization of the Legal Field and the Future of Large Law Firms. *Laws* 9: 14. [[Google Scholar](#)] [[CrossRef](#)].
6. Caserta, Salvatore, and Mikael Rask Madsen Madsen. 2019. The legal profession in the era of digital capitalism: Disruption or new dawn? *Laws* 8: 1. (claude.com)
7. Chishti, Susanne, and Thomas Puschmann. 2018. *The WealthTech Book: The FinTech Handbook for Investors, Entrepreneurs and Finance Visionaries*. Hoboken: John Wiley & Sons. [[Google Scholar](#)].
8. Conti, Adam. 2017. Drawing the Line: Disability, Genetic Intervention and Bioethics. *Laws* 6: 9. [[Google Scholar](#)] [[CrossRef](#)].
9. Dale, Robert. 2019. Law and word order: NLP in legal tech. *Natural Language Engineering* 25: 211–17. [[Google Scholar](#)] [[CrossRef](#)].